

premda je ritam njihovih pojavljivanja održavao neku strahotnu simetriju: prepad provalnika, pronalaženje crvenog rupčića i pojava dečaka. Svaki od njih, samo da nisam već odustao od te namere, zasluživao je zasebnu svesku, prvi s mekim, druga dva s tvrdim koricama, sve tri, po mogućstvu, na linije. Kocke su mi, kako sam se uverio prilikom zapisivanja u vežbanku, stvarale dodatne probleme sa orijentacijom u njihovom kvadratnom prostoru, sa nesigurnošću da li u svaku kockicu treba upisivati samo jedno slovo, da li red mora biti pravolinijski ili se može kretati u svim pravcima, koliki treba da bude razmak, te da li kockicu koja je prosečena ivicom stranice treba računati kao celovit prostor ili kao beskrajno širenje. Pekar me je razumeo. Samo čist papir, prazna belina, omogućava dobar rad; kada bi pakovao burek, penjurlije, kifle i pogačice u hartiju s kockicama, bez obzira na boju linija, sve bi mu se zavrtelo pred očima, njegov učinak bi sigurno opao, red pred pekarom bi se otegao bar do pijace, možda i preko ulice, sve do kafane i pošte, i premda bi nekima sigurno odgovaralo da pijuckaju kafu ili pivo dok čekaju svež hleb i pecivo, on bi to smatrao svojim porazom, prouzrokovanim neumerenim ograničavanjem nesputanog belila. Možda bi morao i radnju da zatvori, toliko bi ga to oneraspoložilo i pretvorilo u duhovnog bogalja. Tešio sam ga, brisao brašno s njegovih revera i vadio mu grumenčice testa iz kose. Ako je njemu teško, govorio sam, neka samo pomisli kako je meni: i moja produktivnost zavisi od uskladenosti papirnog prostora, samo red u strukturi papira može da obuzda haos reči koje izviru iz dubina srca ili duše ili pleksusa, samo red može da ih kanališe u rečenice, i svaki poremećaj,

svako kolebanje, ma i najmanje, dovodi u opasnost celu proznu građevinu. Ponudio sam mu jedno poređenje: proza podseća na masnoću koja se probija kroz papir u koji su umotane pogačice; ukoliko je to papir na kockice, masnoća ulazi u zamršeni sistem međusobno povezanih referenci, bez mogućnosti da pronađemo neki zajednički, viši smisao; ukoliko je taj papir čist, onda je proza poput masne mrlje: neujednačenog oblika, neuhvatljivog konačnog značenja, ali prepuštena samoj sebi, kosmos koji želi da bude samo kosmos, ništa više. A šta ako je kosmos kocka? pitao je pekar. On je smatrao da takva iznenađenja nisu nemoguća; postoje brda iza kojih čovek nikada ne zaviri, šume kroz koje nikada ne prođe, reke kojima ne vidi dno; zašto bi onda verovao da sve zna? Čovek glavu uvek nosi u torbi, rekao je poštar, i nije važno da li to zna ili ne zna. Po njemu, čovek je ubeden da je svet okrugao samo zato što ima zaobljene oči, a kada bi bio bez očiju, smatrao bi da je svet slep, kao što sigurno veruju kojekakvi slepići, rovcii, krtice, gliste i morske zvezde. Nišam ništa znao o slepilu, premda sam nakon svakog noćnog buđenja, bar na tren, bio uveren da sam izgubio vid, tako je gust bio taj seoski mrak, kao plašt, kao lepak, kao u crno obojeni med. Podizao sam ruku i doticao daske kojima su zidovi bili obloženi, zatim sam vrhovima nožnih prstiju tražio rub kreveta, potom sam podizao pokrivač i uspravljao se, sedao, prelazio stopalima po podu i nalazio papuče; kroz kapke je, u vedroj noći, dopirao tupi sjaj zvezdanog neba, ali je u kući vladao mrak kao ispod prevrnutog korita, koraci nisu nikuda vodili, kao da sam hodao u mestu, nem, zastrašen od jeke, pognut, dok mi je bešika gorela a čelo se, kako

sam vidao posle, u ogledalu, u kupatilu, rosilo znojem. Mogao sam da pritisnem prekidač, upalim sveću, upotrebim baterijsku lampu, ali silazio sam niz stepenice u mraku, kroz testo, opipavajući obrise prostora, oštrinu rubova, varljivost senki. Čovek je sam na svetu, najjednostavnije rečeno, i u to sam se iznova uveravao svake noći. Kasirka u samousluzi je nepokolebljivo branila stav da noć nešto zna što mi nikada nećemo doznati, otuda u nama taj »duboki strah«, »drhtavica koja nas obuzima pri pomisli na dubinu«, »nepoverenje prema neznanicama«, te naklonost koju pokazujemo svetlu, suncu, odlasku na plažu. Volim, rekla je kasirka gledajući me pravo u oči, kada mi pesak greje stomak dok se sunce upisuje u kožu na mojim ledima. Ali u noći između prvog i drugog avgusta probudilo me je nešto drugo: glasovi. Odmah sam pomislio na nezaštićenu **Kratku knjigu**, na vežbanku s komentarima. Glasovi su se približili, jedan je sasvim razumljivo rekao da, od svih domaćih životinja, jedino svinje ne smrdi, drugi se nasmejao i odmah dodao da treba da čute, da ne voli što su kapci otvoreni, i tada su se udaljili, skrenuli, možda, iza ugla, premda sam i dalje čuo kako šrikipi žičana ograda, kao da je neko preskače ili sedi na njoj, nesiguran, stalno na rubu održavanja ravnoteže. Podigao sam pokrivač, prvi put bezbedan u mraku, ustao i približio se prozoru. Ništa nisam video između drvenih kapaka, ograda je ječala, iz šume se oglasio slavuj, a s brda su dopirali ravnomerni udarci, kao da neko maljem zabija kočiće u zemlju.

(Odlomak iz romana
Kratka knjiga)

kostićevev dnevnik snova, posle čitanja 1990. i 1991. godine

milenko pajić

Kostićevev Dnevnik snova, prvi je objavio Milan Kašanin u beogradskom časopisu, »Književnost« u broju od decembra 1955. god. i ponovo, prevod sa francuskog i original, u Zborniku istorije književnosti SANU, odeljenje literature i jezika, knjiga 6, Beograd, 1968. god. Dva fragmenta iz Dnevnika koje je dobio na poklon od dr R. Simonovića, objavio je Mladen Leskovac u svom tekstu o Lenki Dunderskoj, Letopis Matice srpske, januar 1960. god. Posle toga Dnevnik se pojavljivao nekoliko puta u knjigama o Kostiću, a posebno u delima posvećenim njegovoj slavnoj pesmi SMDS; poslednji put u Palavestrihoj »Knjizi srpske fantastike«, I deo, str. 267—286, SKZ, Beograd, 1989. god. Niko se, međutim, pre mene, nije usudio da interveniše u tekstu, da ga posmatra kao građu za prozno delo, a ne samo kao dokument i ključ za razumevanje dubljih i mračnijih slojeva pesme SMDS. Sa ove vremenske udaljenosti i iz vizure svetli tokova umetničke proze, Kostićevev tekst se ukazuje kao, živo, moderno, originalno i potresno umetničko štivo.

(Napomena čitaoca — postanovščika)

1. ISKUŠENJE (1903)

Nedelja, 11. oktobra. — Posmatram profil Njenog brata. Taj profil podseća me na Njen i čini tužnim, jer znam da Nje više nema. Odjednom, preko puta mene seda Njena mlada sestra, veoma slična njoj, vrlo mlada, još svežija, još lepša nego što je Ona bila kad sam je sreo u Njenom zamku na obali Dunava. Brat joj nešto govori i pominje moje ime. Ona me pogleda i pita: »Dakle, dragi Lazare, šta vi kažete na to?« A ja, sasvim ravnodušno: »Da. Č. je lepa varoš.« — probudim se.

2. SLAVUJEV ZNAK

Petak, 23. oktobra. — Jutros me je stavila u park u Č. Nekad tako krasan, a sad tako žalostan. Šetam, obuzet tužnim sećanjima, po jednom proplanku. Odnokud, javi se slavuj, ali tako veselo da me njegova pesma još više rastuži. Digoh ruke k nebu, k Njoj, i pozvah je: »Pogledaj! Pogledaj!« Izgubih svest od jada i osetih kako mi duša ostavlja telo i leti ka Njoj. Ali se probudim.

3. ČETIRI PUTA U JEDNOM SNU (1904)

20 — 21. januara. — Počela si da mi se pokazuješ ostarela. Mnogo više izborana nego što bi bila danas. Tvoje bore, naročito oko očiju, uvećane osmehom. Sediš među ženama. Nisi me ni pogledala.

Sjajna od mladosti i lepote, svetlije kose, zlatasto plava, gotovo prozračna, gledala si me onim pogledom punim želje, obećanja i predanosti, onim pogledom koji hrabri, zove, skoro izaziva, pogledom kojim si me gledala samo jednom, u trenutku koji se pamti celu večnost. Tvoj pogled! Tvoje oči! Probudila si u meni želje, takve želje. . . A onda, naginješ se k meni i kažeš: »Hajde, hoću, dodi. . . « I već da podem za Tobom kad — probudim se.

Ti s Tvojim sestrama. U neakvoj velikoj prodavnici osvetljenoj a **giorno**. Ja šetam napulju, pločnikom. Zastanem ispred velikih vrata i tražim Tvoj pogled. Kada me opaziš, ja šapnem samom sebi: »Videla me je«. Bio sam vrlo zadovoljan.

Ležiš na krevetu. Nisi obnažena kao obično u mojim snovima. Čitaš knjigu. Prilazim Ti, na-

ginjem se nad Tobom. Želim da Ti pokažem koliko Te volim. Ali Ti, čim me opaziš, pokrivaš se velom, tako da ne vidim više Tvoje lice. Ni osmeh, ni suze.

4. IGRA

Utorak. — Bio sam s jednom starom milosnicom, umrlom pre dve godine. Igra je bila u tome da sam u snu zaljubljen u tu staru i ružnu ženu. Bila je uzela negdašnji izgled. Obukla čudnu haljinu od crvenog i crnog velura. Tako kako je ležala, uzmem je u naručje i obaspem poljupcima. Ljubim joj vrat i govorim o tome da ću našu ljubav učiniti večnom u tragediji preradenoj izričito u tu svrhu. Ne prestajući da govorim, gurnuh svoju ruku pod njenu suknju, ali pristup beše zatvoren. Tada ona učini besramni pokret svojom crnom tkaninom i pokaže mi put. Ja uzeh svoju muškost, približih je i — probudih se.

5. JUTRO PRE OTKROVENJA

Jednog jutra Ona mi se javila u snu. Opraštala se sa mnom na železničkoj stanici u No-

vom Sadu. Posle kratke ljubavne izjave mi se strasno zagrlismo i — ja se probudim.

6. NJEN OTAC

8. jula — Jutros je dopustila svome ocu da mi se javi u snu. Imao sam u džepu nekoliko fišeka zlatnika. Držeći ruku na njima hteo sam da mu kažem kako ima ćerku koju volim beskrajnom ljubavlju. Ali, nisam rekao ništa. I bio sam vrlo žalostan.

7. U LIKU SESTRE

22. jula — Tako malo. Gotovo ništa. Samo crte Njene. Bila je u liku svoje sestre. Sjajna od lepote i mladosti, toliko da se nisam mogao uzdržati da ne dotaknem njen obraz. Ali, s poštovanjem, skoro sa strahom. Ona se zadovoljila da me mirno gleda. Pomislih: ona misli na mene!

8. MNOGO STARIJA

9. septembra — Ona je ostarela! Sasvim naboranog lica. Ali, to je samo udvostručilo moju nežnost. Sedela je do mene i ja sam ljubio, nezaito, Njenu ruku. Naposljetku ustanemo. Hteo sam da je privučem k sebi, ali se Ona branila, izvijaajući se u pasu. Stigao sam još samo da spustim jedan poljubac na Njenu ruku.

9. VELIKI PREDMET (1905)

6. maja — Bila je u T. sa majkom. »Da bude pored mene«, zaključih ja u snu. Pozajmio sam od Nje 15 forinti. Od Nje! Ali, ubrzo se predomislih i nikakav novac više mi nije bio potreban. Podem k Njoj da joj to kažem i da joj kažem koliko je volim. I kakve sam sve žrtve spreman da podnesem zbog Nje. Da joj pokazem svu dubinu moje tragedije. ... Pun tih misli, išao sam jednom zakrčenom ulicom. Kad naidem na neki veliki predmet koji mi je preprečio put. Taj predmet se pomače. Bio je to ogroman bik, prepotopskih dimenzija, sasvim beo. Čudovište načini nekoliko koraka da me pusti da prodem.

10. SAN O NJOJ, A BEZ NJE

23. maja — Govorio sam s Njenom majkom. Ne znajući kakav bol mi nanosi, govorila mi je otvoreno o njihovim porodičnim planovima. Nisam smeo da govorim o svojim osećanjima prema njenoj ćerki, ali svu svoju dušu sazeo sam u jedan pogled, nadajući se da mati može da me razume. I odista, ona me je razumela i odgovorila pogledom da saučestvuje sa mnom. Probudim se da ponovo zaspim posle nekoliko sekundi. Sluga dode da mi kaže da Ona neće da obuče svečano odelo. To je bilo sve.

11. U HOTELU »HUNGARIJA«

Spasovdan — Razgovaram s ujakom. Kaže mi da je veoma zabrinut za moju budućnost. »Ne boj se, ujače! — kažem mu. Ja imam verenicu koja je umrla, ali me čeka na onome svetlu!«

12. MUŠA

11. juna — Ona. Vrlo elegantna. Zdrava je i vesela. Zabavlja se s Mušom koji je izvršio samoubistvo dve godine pre no što je ona umrla. Muša, deset godina stariji od mene. Jedan od najružnijih ljudi koje sam upoznao. Savršeno nezanimljiv. Naročito za Nju. Ali, Ona je imala puno uslužnosti i brige za tog čoveka, za Mušu. A ni reči, čak ni jednog pogleda za mene. Ljubomoran, dograbim joj ruku i stanem da sisam Njen prst koji mi je prepustila. Čini mi se da je to bio domali prst na Njenoj levoj ruci. A Ona, Ona je nastavila da časka s Mušom. Kada sam pustio Njen prst bio sam zadovoljan, srećan kao odojče koga je majka upravo podojila.

13. OBEĆANJA

14. juna — Sedeo sam za stolom preko puta Nje. Gledala me je pogledom koji me je podsećao na onaj pogled koji mi je, nekad, odao Nje-

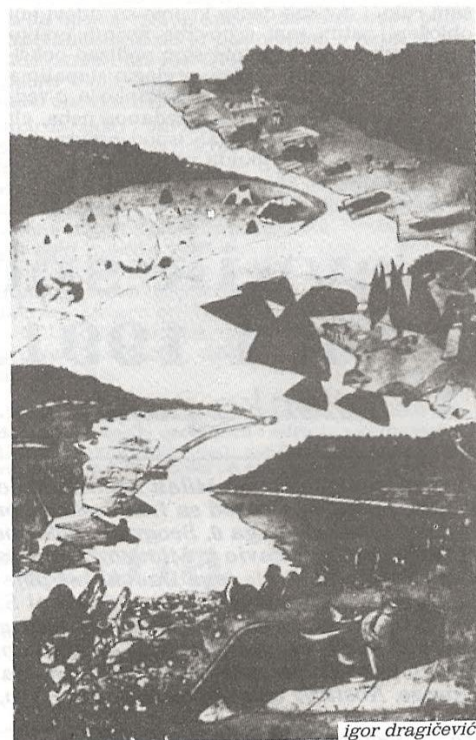
vu ljubav. Ali to sad nije bio pogled krišom, već iskosa, kada joj se činilo da gledam na drugu stranu. Onaj pogled koji ju je odao uhvatio sam slučajno, iznenadnim osvrtnjem. Ali, ovaj sad, to je bio pogled licem u lice, izbliza, mada je sto bio širok. Pogled koji je izazivao, obećavao, pogled sve vatreniji. Koji mi je otkrivao sva uživanja koja me čekaju s Njom.

14. DUŠA NA DOHVAT RUKA (1906)

24. januara — Jutros, u snu. Razgovaram sa mladićem koji veruje u apsolutno ništavilo posle smrti. Počeh da mu izlažem svoja iskustva, a on ostade sumnjičav. Odlučih da mu, kao zalogu, poverim koju reč o zagonetki. Ispričam mu kako sam jednom uhvatio sebe kako idem za svojom rodenom dušom. Vidim je, prepoznajem, jer mojih je crta, skoro na dohvata ruke. Trčala je ispred mene ne dajući mi da je dohvatim. Ni jedne reči o Njoj? Ni najmanje pomisli na Nju?!

15. S MAČEM O VRATU (1907)

23. avgusta — Moja žena — ne moja sadašnja žena, ni Ona, nego neka mlada žena —

smeda, za koju sam znao da sam je odavno zanemario, što je i prirodno, uostalom, pošto je bila obučena u crn kostim iz XVI ili XVII veka, više muški, s mačem o vratu. Spremala se da izade. »Ti izlaziš?« upitam je. »Da« odgovori ona. »Ostani, molim te, još malo sa mnom!« Zagrlim je oko pasa i osećajući pod rukom kako je čvrsta i skulptorski savršena, poljubim je nekoliko puta. »Kako smo glupi!« reče ona, pristajući da ostane, i ja se probudim.

16. ŽENA VELIKA KAO PLANINA

7. septembra — Sedim u nekoj crkvi, u prvom klupi, potpuno sam. Predamnom je velika oltarska slika sa ogromnim figurama među kojima jedna nedostaje, kao da je istrgnuta iz celine. Odjednom, ugledam kako prolazi pored mene jedna žena, odevena kao evandeoske žene. Samo, velika kao planina. Polako se približila slici i zauzela prazno mesto. Bila je to Magdalena. ... Onda začuh glas koji me je, iz dubine slike, pitao znam li išta o postanku i značenju te slike. Nisam znao ništa. Na to osetim da me prožima i obuzima neko više biće i da mi se grudi šire da puknu. I osetim, sasvim jasno, da je Ona sišla da mi uzme dušu. Bio sam na vrhuncu nebeske sreće i već ugledah raj, kada se probudih. — Bila je to generalna proba moje agonije.

17. SUŠTINA MOJE TAJNE

25. novembra — Razgovaram s Njenim sestrama i još jednim prijateljem, svejedno s kojim. Reših da im poverim suštinu moje tajne: »Znate, za mene Lenora nije sasvim mrtva«. Gledali su me kao da ništa ne razumeju. Ja nastavih: »Ona dolazi da me vidi, u snu. Ali kad mi se javi Ona, to nije san kao drugi. Baš Ona bude sa mnom. Ona udesi san, Ona ude u moj razum, u moju dušu, za jedan tren, i izade iz nje sa snom«. Videvši ravnodušna lica mojih slušalaca, učutim.

18. RAZGOVOR S GOSPOM (1908)

2. februara — Najzad! Pokazuje mi se u svoj svojoj lepoti. Sa svim čarima. U nekoj velikoj sobi, koja ne liči ni na jednu našu današnju sobu. Njen dekolte, grudi su joj skoro gole, kao u nedozvoljenoj igri. Ona je mlada, lepa, ozarena. Razgovara sa mnom. »U nas je sve kao u muža i žene! A zašto su naša uživanja nečista, a naše radosti hladne, kao od leda?« Ja je uzeh oko pasa i zagrlih sa zanosom nekoliko puta. Pod rukom osetih da je ukočena i hladna. Između dva poljubca upitah je: »Razumeš li sada zašto?« Ona onda produži: »Tek posle svoje smrti sve sam shvatila, sve saznala. Moja duša sve vidi. Ja ću ti sve reći, ali to ne zapisuj. O tome ne pevaj!« Htedoh da joj kažem da ću poslušati, ali se probudih.

19. U DVORCU

1. maja — Dvorac u Č. Ni park ni palata ni malo ne liče na današnji izgled dvorca. Puno sveta. Priprema se svečanost. Pomišljam da bi Ona mogla biti tu. Izlazeći iz jedne odaje nadem se s Njom, licem u lice. Bila je lepša nego ikad. »O, to ste vi, dragi Lazare«, reče sasvim ravnodušnim glasom, pružajući mi, nemarno, ruku. Ali ja dohvatim tu ruku, već u zanosu, i zagledam se u vrtlog, u bezdan Njenih očiju. Jednim svojim pogledom želeo sam sve da joj kažem, ponovo, po ko zna koji put, užasnom snagom svoje veće ljubavi. »Lenora, Lenora. ...« gotovo zajecah. ... Ali, ona ne beše ganuta mojom nežnoću i, ne gledajući me više, udalj se.

Druga scena. U parku. Izaslanici jedne holandske regimente svestavaju se da je dočekaju. Na Njeno približavanje svet pada u zanos. Jedna sirota žena krestavim glasom drži govor u slavu dobrotvorke. Potom Ona, sa svojim sestrama i celom svojom porodicom, prolazi pored mene i ne primećuje me. Sada uopšte nije slična sebi. Tanka devojčica kestenjaste, posećene i glatke kose. Ni njene sestre ni malo nalik. Ali, ja sam vrlo dobro znao da je to bila Ona.

20. NE UMIRE SE DVAPUT

13. juna — U poslednjem snu mislio sam na Nju. Bio sam kod Nje zajedno sa rodacima i prijateljima. Na povratku, neko reče da Ona neće umreti — ne umire se dvaput — i da joj je bolje. Rado bih dao i život, samo da je spasem. Ali, čutao sam — da ne odam svoju ljubav. Okrenuvši se ugledam terasu od kamena. Očekivao sam da je zateknem na bolesničkoj postelji, opruženu ispod pokrivača. Taj pokrivač ličio je više na nadgrobnu ploču.

21. POLJUBAC BLIZANACA

2. avgusta — Veče, u jednom njihovom zamku. Bolesna. Leži na divanu. Mršava, tanušna. Tuži da je slaba. Prolazim kroz sobu u kojoj Ona spava. Sednim na divan i rukom napipam njeno rublje. Uzimam tu glatku svilenu tkaninu i grlim je. Odjednom osetim da me neko naglo poljubi i da se nećije usne pripriše na moje. To je bila Ona. Nije prestajao da proždire moja usta. Već se gušim, ali naše se usne ne odlepljuju. Taj poljubac bila je veza dva blizanca. Najzad, Ona me pusti udahnem.

22. PIR

20. avgusta — Sedimo za stolom, u parku. Ona, preko puta mene. Levo Njen otac, desno Njena mati. Divna je bila; i možda malo proždrljiva. Ne možemo da se dotičemo, ali se za-

to gutamo pogledima. Njena majka to primeti, ali mi se ne obaziremo. Hranu nismo, skoro, ni takli. — Ona ustade i ode prema palati. Njena toaletta beše sasvim jednostavna. Kosa rasuta po ramenima, košulja, izgužvana suknja, to je sve. Kad se vratila, roditelji se behu udaljili odatle. Ja je zagrljeh jednom rukom, a drugom uzeh da joj milujem grudi. »Ništa ja tu nemam«, reče mi Ona, ne braneći se. Na to se osmehnem: »Moje je blago na drugom mestu!« I gurnem ruku između njenih nogu. Suknja joj beše tanka i ja lako dohvatih njenu breskvu koja napuni moj dlan, sočna i čvrsta. Tad izvadih penis u punoj erekciji. Ona ga uze u ruku i poče ga gladiti. »Ti si to znala?« Ona klimnu glavom. »Nisi nikada mislila na nekog drugog?« »Ne«, reče Ona. »Ostavila sam za tebe svu svoju ljubav, do najstinitijih uživanja.« Prisetim se da je umrla: »Zašto me ne zadržiš? Zadrži me kraj sebe!« Ona se sneveseli i ne odgovori ništa. »Reci: kada ćemo zauvek biti zajedno?« Ona spusti glavu na prsa i ne reče ništa. — Probudim se, ali u drugi san. Našao sam se, samo u košulji, u nekoj nepoznatoj ulici. Bilo je rano jutro, tek je svitalo. Sećao sam se u tom drugom snu, sasvim jasno prvog sna. Zamišljao sam da sam ga sanjao u kafani, sedeći, glave naslonjene na ruku. Tom ulicom žurio sam kući da me ne grdi otac (umro pre trideset godina!). Pošto sam, na železničkoj stanici pro-

govorio nekoliko ravnodušnih reči s jednim knjižarom, probudim se i iz tog drugog sna.

23. U POSTELJI (1909)

19. juna. — Ležala je u postelji. Ni malo nije ličila na sebe. Samo je boja lica bila Njena. Ali, to je ipak bila Ona. Legnem do Nje. Ljubim je. Ali, moje usne ne mogu da dodirnu Njene. Posle uspeh. Moja usta na njenim. Ogromno zadovoljstvo. (Ležeći pored Nje nisam ni malo osećao Njeno telo. Video sam samo Njeno lice. I osećao sam Njene usne.)

24. U PAVILJONU

10. jula. — Odavno je nisam video. Povukla se u mali paviljon na obali Dunava. Pronela se vest da je pobešla s nekim mladim činovnikom. Bio sam satrven. Podem u Njen paviljon. Ne nađem je. Smrkavalo se. Legnem na klupu da prespavam. Na to neko ude. Pogodio sam. »Jeste li to Vi, Leonora?« »Da, ja sam«, prošaputa Ona. Napipam Njenu mišicu u mraku. Učini mi se mlitava. Ustanem i zagrlim je. Ona mi se prepusti.

25. BRAT, KOJI NIJE POSTOJAO

3. septembra. — Vraćajući se sinoć kući, nešto ranije nego obično, sretnem jednog mladi-

ća za koga sam znao da je Njen stariji brat, koji nikad nije postojao i nije imao ni jednu porodičnu crtu. Odem u svoju sobu. Tek onda primetim da sam u njihovoj kući, kao gost. Čujem i neke glasove iz salona i kako je neko zove: »Lenora!« — Dakle: tu je. Neko zakuca na vratima. Ona. »Dodite. Čekaju vas za večeru.« Ja se čudim otkud Ona ovde. »Leonora, Vi ovde?!« Obaspem joj ruku poljupcima. Bila je obučena vrlo elegantno. Podignuti, svetli okovratnik, vrlo brižljivo začesljana. Ali, primetih bore. Naročito oko očiju. Nisam prestajao da joj ljubim ruku. »Ne uobražavajte tako nešto, molim Vas!« — reče Ona. — Probudim se.

26. POSLEDNJI SAN

22. oktobra. — Ništa ne može da spreči Njenu volju. Došla mi je jutros sa svojom nežnoću. — Probudim se za trenutak, čujem glasove. Ponovo zaspim. Sanjam. . . — Zavesa. — Ona. Žali se majci da ne može da ostvari svoje planove. Majka — mnogo mlada u snu — obećava da će joj dati punu slobodu. Ja prilazim k Njoj. . . Ona podiže glavu. Ljubim joj prvo grlo, a onda celo lice. »Lenora«, kažem, »kada?« »Ove zime odgovor je — ne!« »Ali, zašto?!« preklinjem je. »Ne znaš ti to«. — Probudim se. Ona mi se prvi put obratila na »ti«.

KOMENTARI

1. Nikad nije imala mladu sestru. To je, očevidno, Njena igra. Htela je da me stavi na probu. Prikazala mi je ličnost potpuno sličnu Sebi. Istu po rodu, privlačniju, samo bez Njene duše. Znao sam, na žalost, da to nije Ona. Htela je da me iskuša. Zna Ona sve što se događa u meni. Nego, valjda, uživa u tom prizoru. Čvrsto sam se držao. Ta bliskost, to udvajanje Njeno, nije me zbunilo. Samo me je još više rastužilo. Čak i u snu.

Kakva oštromna zamisao! I milostiva, da mi se prikazuje u snu!

2. Koliko se sećam, to je prvi put da sam čuo, u snu, da peva slavju. To je bio slavujev znak koji tako dobro razumem.

3. Prevazišla si samu sebe! Kako da, pre no što stignem do Tebe, zaslužim tu božansku dobrotu, tu ljubav čistu, bez ljubomora, uzvišeni san pesnika, poslednje viđenje proroka? (Ovu rečenicu kao da je pisao Dis.)

Prekid.

30/31. maja. — Blagodatna kiša. Legao s nadom da ću videti Nju. Ništa. Baš ništa. Od 1. maja ne želi da mi se pojavi. Čudnovato. A. Bojić iz Krušedola skoro pedeset godina vodio je noćnik svojih snova. Kad god bi sanjao pokojnika, pala bi kiša. Zaključio sam da je kišno vreme povoljnije za Njenu pojavu. Zaista, javljala se i za lepog vremena. Ipak, ne sećam se da je ikada izabrala bolju priliku od ove noći: dobru, jaku kišu, posle tako duge suše. Ne samo što se uopšte nije pojavila, nego mi se i narugala, otkrivajući na svirep i rafinovan način da se ponekad moram zadovoljiti njenim dvojnicama; dvaput ih je slala; a pojavljivala se i u nekim drugim, nepoznatim ili nezanimljivim, ličnostima.

4. I za svo vreme toga gnusnog sna, nisam ni jednom na Nju pomislio. Kao da nikad nije postojala! To je, dakle, Njen udarac. Šta je htela reći tom optužbom? Da li je htela da pokaže odvratnost prema poznoj čudi moje muškosti? Ne, sigurno ne, jer je jednom već dopustila tom biću da se oglasi, da proklja i nikne zbog Nje. Ne zbog njenog tela, nego zbog onoga što je sad Ona. Bilo je to 1896, pre moje apokalipse, pre škripanja poda od njenih koraka, u sobi u parteru. Bio je to prvi znak kojim mi je nagovestila svoje postojanje na onom svetu.

5. Reagujem kao da mi je dvadeset godina. Vulkan. Sablja od čelika. Setim se onda da ona nikad, dok je bila živa, nije takav utisak proizvela na tog skota. Više puta pritiskivao sam je na grudi. Ali samo kad bismo igrali. . . A sada! Kako je to tužno! Najstrašnja astralna tragedija pola!

8. Naborano lice. To je pandan velikoj rume-noj lutki u prvom iskušenju. (Kakva divna, zagonetna rečenica! Možda bi samo reč »rume-noj« trebalo zameniti drugom rečju: »gume-noj«?)

9. (Veliki beli bik koji samo jednom promiče

Lazarevim snom, simbol je njegove neutažene pohote. Posejdon učini da se Pasifaja zaljubi u belog bika. Svoju neprimodnu strast ona pokrivi Dajdalom, a ovaj napravi šuplju, drvenu kavru, neodoljivo sličnu Trojanskom konju. Pasifaja se uvuče u utrobu drvene krave, a svoje noge stavi u bokove. Uskoro beli bik opasa kravu i tako Pasifaja zadovolji svu svoju strast. Plod te ljubavi bio je Minotaur. Tako se pojavio razlog za gradnju lavirinta. Dajdal je sagradio čuveno utvrđenje u Knosu. Bila je to nerazrešiva zbrka hodnika u čijem je središtu Minoj sakrio i Pasifaju i Minotaura. — Svoju pohotu ili stid ili bolest Lazar je sakrio u središte lavirinta ozidanog od erotskih, religioznih i fantastičnih snova.) Sve se to događalo za mog kratkog naknadnog jutarnjeg spavanja, između dva pucnja prangije u slavu kermesa crkve sv. Đorda u mom susedstvu.

12. (Ovde bi možda dobro došao jedan užljebak. Predlažem monolog Likija iz komada »Čekajući Godoa« Samjuela Beketa. Ono mesto kada POCO naređuje: »Pridi! Stani! Misli! . . . Odstupi! Tu. Misli, Svinjo!« A Liki počinje da melje: »Uzevi u obzir postojanje kao što proizilazi. . .« itd. itd.)

13. Budi mirna, mila dušo! Ako je vrač tač- no prorok, čekaćeš me još samo tri godine. — Toga dana, posle podne, oluja i plju-sak.

14. Vi znate da mi je ona otkrila najveću taj- nu zemnog života, da mi je odgonetnula zagonetku večnosti, da mi je pokazala onaj svet.

15. Beležim ovaj čudnovati san na ovom poseb- nom listiću.

16. (U ovom snu prikazan je, kao na dlanu, Lazarev slojevit i protivrečan odnos prema ženi: edipovski, incestuoan, pa astralan i neporočan, pa platonski i malogradanski, pa izopačen i pornografski. . .)

Izgoretina.

18. (Da li je na ovom mestu izgoretina koju pominje Isidora Sekulić? Nije u pitanju samo najslabije mesto u pesmi »Santa Maria della salute«. Ovde je izgleda sam Satana ostavio svoj trag. Ovde su davolje sile prevladale. Tu vire kopita i rogovi i rep i osmeh zla. Lazar je bežao, okretao glavu s gađenjem, kolačio svoje lude oči, ali nije našao spas. Jedino što je uspeo da ostavi kao trag te svoje neravnopravne i unapred izgubljene bitke, to je njegova labudova pesma. Makar i sa crnom mrljom, makar i sa izgoretinom.)

19. (Lazar je 1891. godine prvi put video Lenoru. On tada ima pedeset, a ona dva- deset i jednu godinu. I. Palanačka je prvi put

videla Lazara 1870. godine i čekala ga dvade- set i pet godina. — Samo jedan pogled. Ili sa- mo jedan poljubac dovoljni su da čoveku iz temelja promene život. . . Svako valjda zna kakav poraz može da nanese samo jedan pogled? Ili samo jedan poljubac? Zanos ili zabluda? Žig ili ožiljak. . . Šta je poljubac? Samo krat- tak dodir usana, fizički i emotivni spoj dva preplašena stvora. Šta je pogled? Sporazum dva bića, dve duše. Sjaj zenice. Skoro ništa. . . Ali, pamćenje, ali, snovi! Nada se, nepotrežno, obnavlja. Podsećanje, tlapnje. Samokažnjava- nje. . . Prolaze meseci, godine i više. U slučaju gospodina Lazara, Lenora i J. P. decenije su kratke, kao trenuci. Od ljubavnog zanosa dale- ko je do razočarenja. Od oduševljenja do priznanja poraza i zaborava — još dalje. Prode ži- vot u snu. Opekotina neshvaćene ljubavi ne prestaje da peče. Neprebolna rana pretvara se u ružan, zadebljao ožiljak, u rezignaciju, pro- menu ponašanja, alkohol. Izneverena, izgra- na mašta proizvodi čudne, fantastične, zago- netne, često sasvim zamršene i nerazumljive snove. G-din Lazar ostaje u zamornom i dosad- nom iščekivanju. Prepušta inicijativu mrtvoj dragoj. U njenim porukama ne nalazi ništa što bi mogao da ugradi, da upiše — da perepiše — u svoju poeziju. . . Njegova idealna ljubav pre- tvara se potpuno poraz, u krah, u prazninu.)

Uništeno.

R. Simonović imao je neke od beležaka g-dina Lazara. Jedan njihov deo uništio je svojom ru- kom da se ne bi obznanile sve intimnosti. M. Kašanin, prevodilac i izdavač dnevnika, izosta- vio je dve ili tri scene koje su bile »jezivo bru- talne«. Njih bi i pisac smeo saopštiti samo leka- ru ili svome duhovniku. Nemaajući kome, g-din Lazar ispovedao se hartiji. Pitanje je za savre- menog istraživača i mistifikatora: kakve su te scene bile? koliki deo dnevnika je uništen? kakvi su ti izbrisani snovi bili?

21. Ona me voli! Sreće li moje! Divnih li nada za večnost! — Kad sam se probudio činilo mi se da još ose- ćam pohlottljivu opekotinu njenih usana. Teško mi je bilo da shvatim da je to samo obećanje sa onoga sveta. Taj divni odblesak, taj nebeski pozdrav sa one strane groba.

22. Posle trinaest godina zagrobnog života Ona je sebi prvi put dopustila da stupi u tako intimni odnos sa mnom. Zato je i okružila taj značajan san drugim, sasvim običnim snom, koji je imao da posluži kao ležište, kao mala kutija za dragoceni adidar [aurum et argentum caelatum, gemmae pretiosae].

24. Uveče je kiša lila potocima. Sve do pono- ci.

25. Da je živa u novembru bi imala četrde- set godina.